

ՔՆՆԱԴԱՏԱՆԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԻՅՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԵԱՆՔԻՆ ՎՐԱՑ

Վերև բացատրուած գեղագիտական վարդապետութիւնն այն է զոր Պրիւնըթիէր տարազեց և կիրարկեց մանաւանդ իր ասպարէզին սկիզբը։ Անկէ ոչ մէկ մաս լքեց կամ ուրացաւ յետագային։ Միշտ զինք ուշադիր տեսանք զատորոշելու իր ուսումնաւորած երկերուն գեղեցկութիւնը, արտայայտելու՝ թէ պօճմա մը ըլլալէ առաջ սնշանն մը կամ պաւերաթուղթն մը, պօճմա մըն է, զոր իմաստը պէտք է և դատել ըստ այնմ։ Բայց հետզհետէ որ տարիքը կ'առնէր, աւելի հակամէտ կը դառնար ներմուծելու, այս իմացումին և դատումին մէջ, նոր չափանիշ մը, կամ ա-

բացառիկ կարողութիւնը ունի այսպէս զմեզ արտաքին տարածական աշխարհէն ազատելու, դէպի ներս, մեր զուտ հոգեկան ու իմանալի լինելութեան անդրադարձնելու ու այդպէս կարծես զուտ հոգեկան երկինքի մը մէջ տանելու ու իր թիւերուն վրայ, իր անտեսանելի, քաղցր ու միանգամայն հըզօր, կարծես հրեշտակային թեւերուն վըրայ մեր հոգին կրնայ թռչկոտել իմանալի երկինքին խորքերը։

Ասոր համար է որ Եկեղեցին զԱստուած փառաբանելու համար, ապրեցնելու համար զմեզ արտաքին աշխարհէն անդին դէպի Աստուած բարձրացման խորհրդաւոր կեանքով նախընտրած է երաժշտութիւնը։ Կերպանք քանի որ սէր ունինք, ու հոգեւոր երաժշտութիւնը բարայայտիչն է մեր սիրուն (հաւատքին), առ Աստուած և զերազանցապէս կ'արտայայտէ աստուածայինով զբաւուած հոգիին թռիչքը։

ւելի շիտակը, շնորհելու աւելի ևս աւելի մեծ կարեւորութիւն զազափարի մը որ երկար ատենէ ի վեր իրը եղած էր։

Միշտ աւելի զգայուն կը դառնար գրականութեան ներգործութեան մասին կեանքին վրայ, ազդեցութեան՝ հեղինակներու կողմէ արտայայտուած գաղափարներու՝ մարդոց վարքին վրայ ընկերութեան մէջ։

Այս տեսակէտէն Պրիւնըթիէրի կրած եղափոխութիւնը միայն է անոր որ առաջնորդեց La Fontaine et ses fables-ի հեղինակը Philosophie de l'Art-ի մէջ արտայայտուած ըմբռնութիւնը։ Ինչպէս որ Taine, սկիզբը, հոգածու էր միմիայն բացատրելու կազմութիւնը արուեստի երկին զոր կը նկատէր իբրեւ նշան, և ջնջելով ինչ որ ան կրնար պարունակել իբրեւ մղում դէպի չարիք, կամ օրինակներ առաքինութեան, այնպէս ալ Պրիւնըթիէր, տեսանք, դառնած էր մանաւանդ որոշելու տեղը զոր երկը կը բռնէր շնորհիւ իր յատկութեանց, և իր կարգին, այդպէս ըսած, սեռերու աստիճանաւորութեան մէջ, եւ ինչպէս որ Taine, հասուն տարիքին, հաշուի առաւ, աւելի ևս աւելի, գրական երկերու բարոյականութիւնը, ճարեգործութեան աստիճանը իրենց նկարագրին, Պրիւնըթիէր, հետզհետէ որ կը յառաջանար իր ասպարէզին մէջ, աւելի ևս աւելի ուշադիր կը դառնար դասին որ արուեստի երկերէն կ'ելլէր, ընկերային կեանքին համար, ազդեցութեան՝ բարի կամ չար, ընթերցողներու հոգիին վրայ։

Մարդիկ հասկցան բարոյական մտահոգութիւններուն տեղը, Պրիւնըթիէրի քըննադատութեան մէջ, Paul Bourget-ի Disciple-ին մասին իր յօդուածներուն առթիւ։ Այս վէպին շուրջ սկսած վիճարանութիւնները պատահական պատճառ եղան փայլուն կերպով յայտնելու հանրութեան, իր քննադատութեան այսնորկեպարանքը։ Հաջորդ հոն գրուած է հետեւեալ եզրերով՝ «Կաղափարները կ'ազդեն թէ ոչ բարեբերու վրայ»։ Բանաստեղծ մը, զատեւրադիր մը, վիպագիր մը մանաւանդ, իմաստասէր մը, դիտականը նոյն խնդիրը պէտք է նկատեն իրենք զիրենք քիչ մը իբր խնամատար հոգիներու։ Գոտախախտը դրական է։ Արդարեւ կասկածէ դուրս է որ գաղափարները կը ներգործեն մարդոց վրայ,

երկու որոշ կերպով, բայց հաւասարապէս ազդեցիկ: Որարքներու կը փոխուին աւտոնք նախ ուղղակիօրէն և տալով մեր ախորժակներուն կամ տակաւին անորոշ և տարտամ մեր ըզձանքներուն իրենք իրենց գիտակցութիւնը» և բառնալով մեզմէ խղճահարութիւնը և տատամուսմը զոր կը զգայինք տակաւին տեսնելէ առաջ այդ տախորժակներուն և ըզձանքներուն տարազուելը փայլուն կերպով և զատուելն ուրիշներէն: Գաղափարները կը ներգործեն տակաւին անուղղակիօրէն: Փխանակ ազդելու արարքներու հեղիւսակներուն վրայ, կ'ազդեն միջաւայրին վրայ, ուր կը գտնեն իրենց որոշադրուելուն պատճառները: Այս կերպով կը փոխեն, գանգազօրէն բայց վըստահօրէն, մտայնութիւնն իսկ ընկերային խումբին, դիւարացնելով արարքներուն կատարումը համաձայն փոխուած այս մտայնութեան: Այսպէս կամ այնպէս, երկերուն միջոցաւ արտայայտուած գաղափարները խմորն են ապագայ նորգործութեան, զըսպանակը՝ անհատական ներգործութեանց, ոգին՝ որ կը մղէ ներթը:

Ուրեմն հեղինակ պատասխանատու է իր շուրջ տարածած գաղափարներուն համար զորս շրջագայութեան զրած է անոնց տալով մարմին մը իր երեւակայութեան ստեղծագործութիւններով: Գրական երկերը պիտի դասակարգուին, այս տեսակէտէն, ըստ ընկերային կեանքին նպաստաւոր իրենց պարունակութեան: Առաջին կարգին վրայ սեղ պիտի առնեն, ոչ անոնք որ պարզապէս գեղեցիկ են, այլ՝ անոնք որ իրենց գեղեցկութեան պիտի որոնան միացնել բան մը աւելի և ուրիշ, կրնա բարութիւն մը, զոր հարկ է սահմանել:

Պրիւնքիէր կը յայտարարէ ուրեմն հարկը ենթարկելու, զբաղանդութիւնն ու արուեստը, բանի մը որ զանոնք կ'անցնի: Այս հետեւութիւնը կը հանէ, ընթերցողներու կեանքի վարժութիւն վրայ, գիրքերով արտայայտուած գաղափարներուն ազդեցութեան նկատառութիւնէն: Բայց այս հետեւութիւնը արգելք է նաեւ, նման, ուրիշ կարգի նկատառութեանց, վերլուծումին՝ արուեստէն և արուեստին համար սացուած արդիւնքներու, երբ զայն կը նկատեն իբր վախճան ինքն իր մէջ, և չեն ուզեր իրեն համար նշանակել գեղեցկու-

թիւնը իրականացնելէ տարբեր ո՛չ մէկ նշագրական և նկրուեստը արուեստին համար՝ վարդապետութիւնը կրնայ վտանգաւոր ըլլալ, տեսականին մէջ՝ ինչպէս պատմութեան իրականութեան մէջ. բան մը՝ որ հարկ է ապացուցանել:

Պատճառ չկայ որպէսզի արուեստը, նկատուած որպէս ինքնաբաւ և որպէս գործունէութիւն որուն միակ նպատակն է իր իսկ կատարելագործութիւնը, չի վատասնող պղծութեան գործիքի: Որովհետեւ, ամենէն առաջ, ան է՝ պարտի՛ ըլլալ զգայարաններու հեշտանք մը: Նկար մը՝ համանուագի մը պէս, և արձան մը՝ պոէմայի մը պէս, կը դիմեն անկասկած հողիին, զայն յուզելու առաքելութեամբ, բայց միջնորդութեամբն ալ քերտու և ականջին զորս պարտին առաջին անգամ հմայել: Եւ երբ արուեստագէտն անտարբեր է պարունակութեան իսկ իր գործին, կը դառնայ Virtuose մը, որուն համար ամէն նիւթ լաւ է, բաւ է որ անկէ կարենայ հանել իրեն յարմար տպաւորութիւններ, և բաւ է որ անկէ մատուցուի կարելիութիւն մը իր ճարպիկութեան պարմին: Օրինակ, վերածնունդի Իտալիան գեղեցկութիւն գտաւ մինչև իսկ ոճիին մէջ, այդպէ՛ս տակաւին՝ ԺԸ. դարու Ֆրանսան, իր անառակ նկարներով, Boucher-ներով և Fragonard-ներով, Duclos-ներով, Crebillon-Fils-ներով, Laclos-ներով, վերածեց արուեստ, վարիչի մը և առաջնորդի մը դիրքէն, զոր էր և պարտէր ըլլալ, «տեսակ մը միջնորդ»ի:

Անբարոյական՝ երբ զգայարաններու հեշտանք մըն է միայն, արուեստն այդպէ՛ս է տակաւին երբ ընտելեան հաւատարմի միմանութիւն մըն է լոկ:

Որովհետեւ ինչ որ բարոյական և մարդկային է՝ բնութեան ընակալութենէն, օրինակէն և ազդեցութենէն ազատուելու ճիգ մըն է՝ Լուս Spinoza-ի մարդը կայսրութիւն մըն է՝ կայսրութեան մը մէջ, և իր կալուածը կը սկսի ճի՛շդ այն սահմանէն ուր բնութիւնը կը գործադրէ անգթութեան, անարդարութեան և անբարոյականութեան իր իշխանութիւնը: Բնութեան պարզ նմանութիւն, ազատագրուած այլ ամէն նպատակէ, արուեստը կրնայ ըլլալ միայն ապականիլ արծաթում մը պարզումին բոլոր ուժերուն մարդուն որուն բնական հա-

կուճն է ապականութիւնը: Պրիւնըթիէր չի վախճար յիշելու այս թէզին իբր յինակ La Fontaine-ին իսկ Contes et Fables-ի, Racine-ի ոգրերգութիւններուն օրինակները:

Արուեստին մէջ կայ վերջապէս յետին մանրէ մը հակընկերային, և որ կը ծնի արուեստագէտին ինքնուրոյնութենէն իսկ: Գանի որ արուեստագէտին զատորոշման և բարձրութեան սկզբունքը հասարակ մահ-կանացուներէն տարբեր ըլլալուն մէջ է, քանի որ կը զգայ և կ'ըմբռնէ իր ժամանակակիցներէն տարբեր, պիտի փորձուի ա՛յնքան աւելի մեկուսանալ մնացեալ մարդերէն և գրել միայն քանի մը առանձնաշնորհականերու համար, պիտի զգայ աւելի՛ մեծ տարբերութիւնը որ պիտի կը բաժնէ իր նմաններէն: Պիտի հասնի այսպէսով ազնւեալեանական և առող արհամարհանքի մը հանդէպ մարդոց տառապանքներուն, վաստակին, խոնարհ և անցուկ կեանքին...

Իոյոր այս պատճառներուն համար, հարկաւոր է արուեստին տալ ինքն իրմէն զատ նպատակ մը, զինք ստորագրանքի բանի մը որ զինք կ'անցնի:

Ինչէ պիտի ըլլայ այդ բանը: Պրիւնըթիէր որ շատ յստակ եղաւ ցոյց տալու արուեստին բարձրագոյն նպատակէ մը կախում ունենալու հարկը, եղաւ, ընդհակառակը, ծայր աստիճան վերապահ, երբ պէտք էր ճշտորոշել և օտոմանել այդ նոյն նպատակը: Կը բաւականաւայ նշելով թէ արուեստն ամէն ազատութիւն ունենալու չէ: Երկչոտ կերպով կուտայ սա տարազը՝ անթէ արուեստին նպատակը բարոյական չէ, ընկերային է, ինչ որ նոյն բանն է: Կ'ըսէ նաեւ, ինչ որ աւելի յստակ չէ՝ «արուեստն ընկերային պաշտօն մը ունի, և ճշմարիտ բարոյական նութիւնը գիտակցութիւնն է այդ պաշտօնը կատարելու»: Այլ տեղ, նորէն, ան կը հաստատէ հարկը խզելու կոպերը որ կը միացնեն արուեստն ու բարոյականը, որսնք, երկուքն ալ, և ամբողջային և ընկերային բանքը» են: Որոշ է սակայն, Պրիւնըթիէր հրեքէ չուզեց որ արուեստագէտը վերածուի առաքելութեան քարոզչի մը կամ «ուսուցանէ բարոյականը գեղեցիկ գերթումներով»: Իր տուած ամենէն յըստակ սահմանումը, արուեստի նպատակին մասին՝ հետեւեալն է թերեւս՝ «ուղղել արուեստը մարդկային, ընդհանուր, անեզե-

րական նպատակներու, ծառայել տալ բանաստեղծութիւնն արտայայտելու գաղափարներ կամ զգացումներ որոնց մեծութիւնը կամ շահեկանութիւնը ոչ ոք կ'անգիտանայ...»:

Ինչ կ'արժեն այս պատճառները որոնց վրայ Պրիւնըթիէր կը հաստատէ արուեստն արուեստին համարձ վարդապետութեան գատապարտութիւնը, և ինչ կ'արժէ, հետեւաբար, այդ գատապարտութիւնը:

Ճիշդ է՝ որ գաղափարները կը ներգործեն բարքերու վրայ, և մասնաւորաբար, քերթողական և գրական երկերուն մէջ պարունակուած գաղափարները: Կը ներգործեն միշտ և ամենեւեմ, և իրենց ներգործութիւնը է՝ այդքան գնահատելի որ մարդ հարկադրաբար պարտաւոր ըլլայ զայն հաշուի առնել, զգուշանալ անկէ: Ընդհանրապէս խօսելով կը թուի թէ գծուար է ժխտել գաղափարներուն ազդեցութիւնը կեանքին վրայ: Գաղափարը խմորում մըն է որ արարքի փոխուի կը ձգտի, ամէն անգամ որ ոչ մէկ բան կ'արգիլէ իր մղումն ու քայլը, ո՛չ շահ, ոչ կիրք: Բանաստեղծին հանրութեան մատուցած գաղափարները, գաղաքարուած՝ իր տաղանդին հաւաքոյրներով, լուսապրակուած՝ իր հանձնարին հմայքով, կրնան, շատ անգամներ, ծլիւ հոգիներու մէջ, և վերջապէս ծաղկիլ սքանչելի կամ ողբալի արարքներու ձեւով: Ճիշդ է բաղդատել գրագէտը սերմանացանին որ կը նետէ լիարուստ, հոգիներու մէջ անյագ կամ հողին վրայ արգասանդ, սերմ մը ապագայ ծլումներու: Բայց ինչպէս որ ցորենի հատիկները կրնան ինչալ աներբրի հողին վրայ, գաղափարները կրնան հանդիպիլ անհրաժեշտ հոգիներու:

Ուստի անհատականութիւն և կեանքին հանդէպ անձնական ըմբռնում ունեցող մարդիկ շատ հակամէտ չեն ենթարկուելու արտաքին և օտար մղումին գրականութեան: Ունոնք կը գտնեն, իրենք իրենց մէջ, գործի բաւական պատճառներ, իրենց պայծառ իմացականութիւնը ուղեցոյց տալով իրենց կամքին: Այս տեսակ մարդիկ չափազանց հազուագիւտ են, ճիշդ է, բայց կան. և ահա՛ առաջին դասը — պղտիկ — որուն վրայ գրականութիւնը բնաւ ազդեցութիւն չունի, որպէս արարքի մղիչ:

Գրականութիւնը անկարող է տակաւին

ընթերցողներու ուրիշ գասի մը նկատմամբ, անոնք որ բազմաթիւ գաղափարներու և շատ մը գրութիւններու շրջանն ըլլած են, անոնք որ զգացած են, իրապէս կամ երեւակայութեամբ, շատ մը զգացումներ, բարոյ և հաղուսագիւտ, բուռն կամ քաղցր, անոնք որ, մէկ բառով յաճախ փոխած ըլլալով հեռանկարներ, լքած են շատ բաներ և կը պտտցնեն աշխարհի վրայ ներդաժիտ և պաշտանարկ մը, անոնք ալ ազատ են գրականութեան թելագրանքներու բռնակալութենէն: Անոնց կամքը տկարացած է իրենց իմացականութեան զարգացումին հետ: Ո՛ր մէկ վտանգ, այս անկումայինները կ'ուրախան հաղափարներով. համոզումներ չունին իրազործելիք: Շատ են անոնք: Վախ կայ որ առաջին դառնէ աւելի ըլլան:

Բայց զօրաւորները, ինչպէս խնայիչները, պիտի չեն նկարագրուին ինչպէս հաճելի սկսպտիկները կը կազմեն փոքրամասնութիւն մը ընթերցողներու ամբողջութեան կամ հրաժարման իբր գին, ստացած են կատարեալ ախտագիւծութիւն մը:

Անհատական արժէքներու աստիճանին միւս ծայրը, մարդոց ուրիշ խումբ մը, անհունապէս շատ, հաւասարապէս դուրս է գրականութեան չար կամ բարի ազդեցութենէն: Ասիկա խումբն է չի կարգացողներու. փազանգ մը. հակառակ զարգացումին զոր կրնան ունենալ, ընթերցումի հաշակ չուեն անոնք: Գիրքի պէտքը չեն զգար անոնք: Զի փնտռենք պատմաաւելներ այս իրականութեան. գալորցն է որ չէ կրցած ներարկել անոնց այդ պէտքը, թէ ոչ կենքն է որ գանոնք առարկառոգած է: Անեանց գէպս իրողութիւնն էն է տարկաւ, ամէն ազգի մէջ դասակարգ մը կայ որուն համար ընթերցումը լիւքս մը չէ, — այլապէս պիտի ուզէին կարգալ — հաճոյք մը չէ, քանի որ հարկադրանքով և տահաճութեամբ ստիպուած կը կարգային, իրենց «գլորացական» շրջանին. պարզապէս աս՝ կարգ մը պաշտօններու զարդն է, կամ զբաղում մը զոր նկատի կ'առնեն արհաւմարտ հեգնանքի երանգով մը: Այս գասը — աղնուարար կոչինք զայն ոչ-գրագէտներ — հսկայական է եթէ ընդունինք, արդարօրէն, որ թերթերու ընթերցումը գրական ընթերցում մը չէ:

Ոչ-գրագէտները դուրս կը մնան, անոնք ալ, գրականութեան ազատարար կամ փնասարբեր ազդեցութենէն:

Բայց այս զանազանութիւններէն ետք կը մնայ մարդոց դասակարգ մը՝ ենթակայ գրականութեան ազդեցութեանց, կամ առնուազն, ի վիճակի ազդեցութեան: Անոնք այն ընթերցողներն են զորս պիտի կոչէի «միջինները», խումբ մը՝ աւելի ևս աւելի մեծ: Այս դասակարգի մարդիկը կարողու պէտքը կը զգան. բայց անկարող՝ անձնագէտ ընտրութիւն մը ընելու, կը կարգան հանգիստներու պատահականութեամբ, պատահականութեամբ մութ թելագրութեանց, իրենց նկարագրին կապուող մօտը կը պահէ օտարական գաղափարներու հեռքը, կ'առնէ հեղինակին պարտադրած կաղապարը: Զարմանալի չէ որ նման ընթերցողներու արարքները ներշնչուած ըլլան ընթերցումներէն և ստանան անոնցմէ իրենց մղումը և կերպարանքը:

Աւելին, այս վերջին ընթերցողները կ'ազդեն, իրենց օրինակով, ոչ-գրագէտներուն վրայ, որոնք կը գտնուին, այսպէս, անուղղակիօրէն, ենթակայ նոյն ազդեցութեանց:

Հետեւաբար, անժխտելի է որ գրագէտները պատասխանատու չըլլան իրենց կողմէ շրջակայութեան դրուած գաղափարներուն համար: Բայց հոս երեւան կուգայ մեծ առարկութիւնը «արուեստն արուեստին համար» վարդապետութեան կողմէն: Կիցներուն: Անոնք կ'ըսեն՝ սխալ է որ զուլթ-գործոց մը փնասարբեր ըլլայ. սխալ է որ գեղեցիկն անարտայական ըլլայ, արուեստին աշխարհը կենքնէն բարձր աշխարհ մըն է ուր ո՛չ մէկ վատ բան կրնայ սարկել: Գեղեցիկական մտաւայեցութիւնը կը գտնուի, կը մաքրէ երկարային ամէն բան, կը բարձրացնէ զայն, խաղաղ և ջինջ, որորտի մը մէջ ուր անպիտան ոչ մէկ բան քաղաքացիութեան իրաւունքը կը փայլէ: Արիստոթէն մինչև Շոքենուուր, այսպէս խօսեցան արուեստի բացարձակ անկախութեան պաշտպանները:

Այդ վարդապետութիւնը մեծ երեւոյթ և ազնիւ գիմադրծ ունի: Նոյն իսկ ճշմարիտ է որոշ պարագաներու մէջ: Ամբողջութիւն ճշմարիտ է՝ այն զօրաւոր հոգիներու և բարձր միտքերու համար որոնց մասին

խօսեցանք: Ճշմարիտ է, հասարակ մահ-
կանացունեբուն և բոլոր միջին ընթերցող-
ներուն պարագային, կը տեսնէ՞ք սա պար-
կեշտ քաղցրունին, անշահախնդրուն ճա-
շակող Emma Bovary-ին արկածներուն հրա-
պոյրը: Կամ սա գպրոցականը՝ գնահատող
գեղագիտական արժեքը Laisous dangereuses
(վտանգաւոր կապեր)ի: "Le rouge et le noir"ը
կը թուի՞ ըլլալ բարոյական գպրոց մը Ժու-
զովուրդին համար: Եւ պիտի չուրացուի,
յուսաւրի է, այս երկերուն գեղեցիկութիւնը:

Եւ արուեստն արուեստին համար չի,
բարուեստը միշտ բարոյական չի, օր գո-
յութեան իրաւունքն իր մէջ կրող արուես-
տօր վարդապետութիւնը ճշմարիտ է ու-
րեմն օմանց համար, և սուտ՝ ուրիշներու
համար որոնք թուով շատ են: Այդ վար-
դապետութիւնը ճշմարիտ է հոն ուր ար-
ուեստը, ոչ մէկ պարագային, չի կրնար
արտադրել ֆիասոկար արդիւնք. սուտ՝ հոն
ուր արուեստը կրնայ ըլլալ պատճառ վտան-
գաւոր վրիպանքներու և ողբալի մղում-
ներու:

Պրիւնքթիէր մինչև հոս իր դասը չա-
հած է:

Բայց ան չի գոհանար հաստատելով
որ գրականութիւնը կրնայ ազդեցութիւն
գործել կեանքին վրայ. կ'ուզէ ապացու-
ցանել նաև, միշտ արուեստը բարոյականին
ենթարկելու դիտումով, որ կայ, արուես-
տի զաղափարին մէջ իսկ, ապականութեան
պատճառներ: Զգայարանքներու հեշտանք,
բնութեան նմանութիւն, միջոց՝ շեշտելու
տարբերութիւնը որ կը բաժնէ իսկական
արուեստագէտն իր ժամանակակիցներէն,
արուեստն ու գրականութիւնը, ա՛յդպէս
սահմանուած, պիտի դառնային յաւիտե-
նական փորձութիւն մը որմէ յաւիտենա-
պէս զգուշանալու է:

Այդպէս խորհելու է, թերեւս վտանգ
չկայ որ պօէմա մը գիթէ ականջը, սիրտն
յուզելով հանդերձ:

Պրիւնքթիէրի գրական դատումները
միշտ կը կրնն հետքը բարոյական բմբուռու-
նեբուն այս ամբողջին:

Corneille վեր դասուած է Racine-էն
որովհետեւ անոր ողբերգութիւնները կը
պարունակեն Racine-ի թատրոնի հմարն
գտնուողներէն տարբեր լայնքով և տարբեր
տարողութեամբ խնդիրներ, և Polyeucte-ի

հեղինակին նշած լուծումները այլապէս
ազնիւ և օրինակելի են քան Hermione-ի
և Phèdre-ի հոր թիւադրածները:

Bossuet-ի հանդէպ Պրիւնքթիէրի մեծ
հիացումին, Ժէ. դարու կղերիկ հանդէպ իր
կաթոգին ուղիին պատճառը բարոյագիտա-
կան կարգէն է միշտ: Bossuet-ն մեծ քնմ-
բասաց մըն է անկասկած. բայց ամէն բանէ
առաջ մարդ մը՝ որ միշտ պայքարած է այն
ամէն բանի համար որ կրնայ մարդկը
միացնել, պահպանումին և կատարելա-
գործումին՝ ընկերային հաստատութեանց:

Հրահանգիչ է տակաւին, նոյն անկիւ-
նէն նայած, իր գիրքը Pascal-ի հանդէպ:
Հեռու է հաստատելէ պայքարը զոր Pascal
մղեց խղճագիտութեան պէմ: Բայց ո՛չ մէկ
տարի կը փախցնէ յայտարարելու Jansenis-
me-ի բարոյականին մեծութիւնը, անաղօտ
ազնուութիւնը:

Բարոյագիտական ձգտումն է միշտ որ
կը բացատրէ քննադատին կարգ մը զրա-
կան առեկտութիւնները: Կը պարտիւրէ նոյն
անարգանքին մէջ Laclos-ն, Crébillon-Fils-ը,
Diderot-ն իսկ, հաճոյակատար նկարիչներ
սիրոյ հրայքներուն, տոփանքի կատաղու-
թենէն բռնուածներ: Ըստ բաւականին ար-
համարանք չունի Stendhal-ին համար,
սխեղճ մարդ մը՝ որուն՝ ընկերութեան
դէմ սանձարձակ չղթյազերծուած անհա-
տական կորովի դասը՝ կ'արհամարհէ. կա-
րելի եղածէն պակաս համ կ'առնէ Baud-
laire-էն, որ կամաւորապէս կը մեկուսա-
նայ և կը վայելէ կծու-ուրախութեամբ մը
գեղղձաւոր ընթերցողներու: Խոսարակէն
տարբեր ըլլալու զգացումը:

Պրիւնքթիէրի տրտուներէն մին ֆը-
րանսական բնագալտութեան դէմ, մարդ-
կային թշուառութեանց և տկարութեանց
հանդէպ անոր անգթութիւնն է. տրտունի՞
որ հետեւանք է դարձեալ գրականութեան
բարոյական գիրին:

Այսպէս, քննադատին այլազան գոր-
ծունեութեան ընդմէջէն, իր առաջին գիր-
քէն մինչև վերջինը, կարելի է նշանարկել
կարմիր թելը գրականութեան գերին բա-
րոյական բմբուռումին:

ԱՄՓՈԹԵՑ

ՊԱՐԳԵԻ ՏԵՐ ԹՈՎԱՆՆԵՍԵԱՆ

(Շարունակելի՛ 5)